

**VETERAN
HUB**

Цей проєкт реалізує Veteran Hub
за підтримки Mercy Corps

**ПОВЕРНЕННЯ
ОПЕРАТОРІВ
ТА ОПЕРАТОРОК
БПЛА
ДО ЦИВІЛЬНОГО
ЖИТТЯ**

Коротко про дослідження

“

Ні, ні, ні, ти відчуваєш, ти максимально відчуваєш плотне. Ти не відчуваєш, що це комп'ютерна гра — ну, от особисто в мене. І ти не відчуваєш, що це інша реальність, тому що коли ти вилітаєш з позиції, ти бачиш усе від стартової смуги:

ти летиш над цими хатинками, ти перелітаєш ярочки, ти перелітаєш річечки — це одне і те саме. Тобто ти від нашої зони поступово наближаєшся до зони ворога. І ти там стоїш, ти летиш, і ти просто от якби ти сам піднявся, і просто що в тебе не ноги, а крила, по суті.

Ветеран, 39 років, до керування БПЛА мав військовий досвід

Досвід людини у війську може бути важливим і впливовим у контексті її потреб після повернення до цивільного життя та визначати, як оточення, надавачі/ки послуг, суспільство та держава можуть підтримати її у цей період.

Спеціальність під час служби значною мірою визначає, які завдання виконує воїн/ка та в яких умовах. Тож, щоб розуміти досвід повернення людини та її подальший шлях у цивільному житті, важливо також досліджувати особливості служби й специфіку конкретних родів військ, спеціальностей і завдань.

Ми розпочали такі дослідження впливу спеціальності у війську на шлях і повернення з вивчення досвіду операторів/ок БПЛА. Це пов'язано з тим, що саме цей напрям активно розвивався та набував нових значень і функцій вже під час цього етапу російсько-української війни — повномасштабного вторгнення. Активне використання дронів і робота із безпілотними системами стали одними з її особливостей та потребують детальнішого вивчення, зокрема щодо їхнього впливу на різні сфери добробуту воїнів/ок і їхнє повернення до цивільного життя.

Маємо надію, що це дослідження відкриє простір для ширшого обговорення досвіду воїнів та воїнок різних спеціальностей у війську. Адже кожен ветеран і кожна ветеранка проходить унікальний шлях, що має свої наслідки та по-різному впливає на їхній добробут після повернення зі служби.

Мета дослідження

Виявити наслідки роботи з БПЛА на повернення операторів/ок до цивільного життя

Методологія

Для дослідження ми обрали змішаний дизайн, який поєднав якісні та кількісні підходи.

Якісний інструмент:

напівструктуровані глибинні інтерв'ю, який поєднує важливі тематичні блоки відповідно до завдань дослідження.

Кількісний інструмент:

кількісна валідизована анкета WHOQOL-BREF (World Health Organization Quality of Life — BREF) для респондентів/ок інтерв'ю щодо оцінювання якості життя та рівня добробуту.

У межах якісної частини з березня до травня 2026 року ми провели **39 глибинних інтерв'ю** з ветеранами/ками. З них 27 респондентів/ок мали попередній бойовий досвід до роботи з дронами, а 12 респондентів/ок — не мали.

Важливими критеріями включення до вибірки були:

- + Досвід роботи з екраном і пілотування
- + Перебування в зоні бойових дій
- + Наявність досвіду завдань на ураження
- + Звільнення зі служби та перебування у цивільному житті до двох років

Щоб порівняти досвід операторів/ок та вплив різних типів завдань під час служби на повернення, ми також додали до вибірки сімох ветеранів/ок без досвіду виконання завдань на ураження.

Ключові знахідки

1 Траєкторії, за якими оператори та операторки БПЛА рухаються до війська та спеціальності, а також стратегії, які вони обирають для адаптації і прийняття військової ідентичності, можуть різнитися і впливати на подальший досвід служби.

Траєкторії також можуть відрізнятися залежно від часу приєднання до війська та можливості одразу обрати посаду оператора/ки БПЛА.

Те, як людина адаптується до військового середовища та приймає нову ідентичність, може впливати на її самопочуття, поведінку під час служби та сприйняття цього досвіду.

Помічними стратегіями для адаптації та прийняття військової ідентичності можуть бути:

- Наявність попереднього досвіду взаємодії із воєнними або закритими структурами
- Особиста адаптивність та налаштованість на швидке прийняття змін
- Наявність або відсутність широкого цивільного досвіду
- Цілеспрямованість та самоусвідомлення

2 Однією з особливостей роботи операторів та операторок БПЛА є її багатозадачність і комплексність

Багатозадачність означає, що на практиці оператор/ка може не лише керувати дроном, а й виконувати інші завдання, зокрема технічні, саперні або водійські. Комплексність полягає в тому, що оператори/ки БПЛА в межах своєї роботи фіксують та передають інформацію про обстановку, комунікують з різними залученими сторонами, забезпечують логістику, супроводжують штурмові групи, безпосередньо уражають техніку та живу силу противника, а також виконують аналітичну роботу

3 Постійна робота з екраном та спостереження за боєм через нього не призводять до відчуття розриву з реальністю

Попри припущення, побудовані на основі міжнародного досвіду, постійна робота з екраном не впливає на сприйняття реальності бойових і воєнних дій операторами і операторками БПЛА. Спостереження за полем бою або ведення бою через зображення з камери не призводило до втрати зв'язку з тим, що відбувається, навіть якщо в окремих випадках оператори/ки могли застосовувати механізм психологічного захисту — сприйняття бойових дій як гри. Відчуття залученості до бойових дій зберігалось, зокрема, завдяки «заземленню» через постійний зв'язок з реальністю та комунікацію з командуванням, побратимами й посестрами, зокрема, з інших видів військ

4 Досвід ураження ворогів не сприймався більшістю операторів/ок БпЛА як травмуючий

Респонденти/ки сприймали виконання завдань на ураження як ефективну та успішну роботу, зокрема через призму збереження життів побратимів і посестер. Проте позитивні емоції та відчуття щодо успішного ураження можуть змінюватися або ставати менш інтенсивними з тривалим виконанням цих завдань

5 Психологічно складними для операторів та операторок БпЛА можуть бути завдання, пов'язані зі спостереженням, розвідкою та супроводом наших штурмових груп

У таких випадках немає прямої взаємодії та можливості ураження ворога, через що може виникати відчуття безсилля або безпорадності, особливо у кризових ситуаціях

6 Оператори/ки БпЛА можуть застосовувати різні психологічні стратегії, щоб справлятися з емоційно складними досвідами та ситуаціями

Такими стратегіями можуть бути дистанціювання від реальності бойових дій — сприйняття загалом бойових дій як чогось нереального, легше сприйняття ураження через фізичну дистанцію від ворога, емоційне дистанціювання.

Також оператори/ки БпЛА можуть не мати емоцій і рефлексій щодо завдань, їхньої

інтенсивності та наслідків, рутинізувати роботу й дегуманізувати противника.

Деякі оператори та операторки БпЛА можуть мати ознаки моральної травми після служби. Попри те, що йдеться про знищення противника, а під час виконання бойових завдань можуть діяти різні механізми психологічного захисту, сам досвід позбавлення життя іншої людини може суперечити базовим моральним переконанням і цінностям

7 Під час служби основним середовищем для воїнів і воїнок стає військова реальність, тоді як цивільне життя часто сприймається як віддалене й менш актуальне

Мережа соціальних зв'язків з цивільним світом може радикально скорочуватися, а успішність повернення — залежати від того, яку частку соціальних зв'язків з цивільного життя вдається зберегти під час служби.

Після звільнення ветерани і ветеранки часто переносять мережу соціальних зв'язків військового середовища у цивільний світ. Успішність повернення залежить від збереження цих зв'язків, оскільки вони заповнюють мережу взаємодій цивільного життя, втрачену раніше

8 Ми виокремили три можливі варіанти ідентичності, яких можуть набувати воїни/ки після звільнення: «військовий/а на паузі», «ветеран/ка» та «цивільний/а»

«Військовий/а на паузі»: повернення в цивільне життя є лише одним із можливих варіантів майбутнього, адже поки триває війна, залишається можливість повернутися до війська

«Ветеран/ка» — колишній/я військовий/а у цивільному світі. Може не прагнути інтегруватися взагалі, бути готовим/ю пристосовуватися до цивільного життя, однак залишатися частиною особливої спільноти або ж не афішувати цю ідентичність

«Цивільний/а»: повернення до традиційних ролей і чітке відмежування від військового досвіду. Ідентичність ветерана/ки зберігається як одна з інших соціальних ідентичностей

9 Під час первинної адаптації до цивільного життя ветерани/ки можуть використовувати дві стратегії: пролонгованого повернення та швидкого повернення

Стратегія пролонгованого повернення — «zasлужений відпочинок», часто із невизначеним горизонтом планування, переважає бажання дистанціюватися від війни.

Стратегія швидкого повернення — коротка пауза для розв'язання нагальних питань, чіткі плани, відновлення активності, швидке повернення до цивільного життя.

10 Повернення операторів/ок БПЛА може полегшувати можливість безпосередньо застосовувати набутий військовий досвід у цивільному житті

Попит на пілотів БПЛА є в різних сферах, а отримані навички є потенційно корисними — у разі потреби їх можна використати як основу для цивільної кар'єри.

Головними чинниками, що ускладнюють професійну реалізацію пілотів БПЛА в цивільному житті, є нерівномірний розподіл робочих пропозицій у регіональному та територіальному розрізі, а також рівень оплати праці, що не відповідає кваліфікації та навантаженню

На етапі повернення до цивільного життя ветерани/ки можуть стикатися з негативним і позитивним впливом різних чинників на різних рівнях

Перешкодами можуть бути:

- *на особистому рівні* — порушення сну, постійна мобілізація та порушення когнітивних функцій;
- *на рівні соціальних взаємодій* — дистанціювання від цивільного оточення;
- *на інституційному рівні* — складнощі з реалізацією гарантій, передбачених державою, та з пошуком роботи.

Ресурсами для адаптації можуть бути:

- відновлення фізичного та психологічного стану,
- перемикання на допомогу іншим та відчуття власної відповідальності за розв'язання життєвих проблем;
- соціальна підтримка від родини, друзів, побратимів та посестер і колег.

Важливими також є і додаткові чинники, зокрема фінансовий стан, державна підтримка та стабільна зайнятість

Висновки

Повернення операторів/ок БПЛА до цивільного життя зумовлене загальним військовим та бойовим досвідом більшою мірою, ніж досвідом саме їхньої служби та спеціальності

Повернення до цивільного життя ветеранів та ветеранок з досвідом керування дронами не має особливостей, які були б пов'язані з їхнім досвідом служби або особливостями виконання завдань під час бойових дій. Відрізнити їх від інших спеціальностей, може наявність навичок роботи, які можна використати і в цивільному житті за потреби.

Однак важливо продовжувати дослідження досвіду повернення ветеранів та ветеранок, зокрема, з різними типами бойового досвіду, щоб розуміти його вплив на повернення. Відсутність специфічних особливостей для операторів та операторок БПЛА не означає, що таких особливостей повернення та підтримки під час цього переходу до цивільного життя не матимуть представники/ці інших військових спеціальностей

Сам досвід служби операторів/ок БПЛА має свої особливості, однак не впливає на відчуття зв'язку з реальністю під час роботи з екраном

Досвід служби операторів і операторок БПЛА має свої особливості, зокрема через графік роботи, необхідність роботи з екраном, важливість багатозадачності та комплексності цієї ролі, потребу у постійній комунікації та високій концентрації. Ще на етапі служби оператори та операторки БПЛА можуть зазнавати змін у своєму добробуті, зокрема впливу на фізичне та психічне здоров'я через нестачу сну, навантаження на очі або вплив загалом військової служби та бойових дій на психоемоційний стан. Однак робота через екран та ведення бою через зображення з камери переважно не спричиняли у респондентів/ок дослідження дереалізації або стійкої асоціації із грою у відеоігри

Специфіка українських реалій полягає в тому, що війна триває, а звільнення зі служби — якщо тільки не йдеться про непридатність за станом здоров'я — може бути тимчасовим

Тому варто розробляти програми адаптації не лише до цивільного життя, а й дбати про прогнозованість долучення до військової служби, а також гарантії та соціальне забезпечення під час неї, якщо людині знову доведеться служити

**ЧИТАЙТЕ ПОВНУ ВЕРСІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ ПРО ПРОЄКТ
НА НАШОМУ САЙТІ**

Створено для некомерційного використання
та поширюється лише безоплатно